בס״ד

ואלה תולדות יצחק

עיון במאמר הראשון לפרשת תולדות

בספר תורה אור, מאת אדמו״ר הזקן

למד: יהושע הס

לקבלת המאמר המבואר בכל שבוע
בוואטסאפ: שלחו הודעה למספר 052-890-3995
או במייל: shuki34@gmail.com
כל המאמרים, ההקלטות והחוברות: maamarim.tzofnat.co.il

דברי המאמר מובאים בגופן נפרד, כלשונם בתורה אור (פרשת תולדות, המאמר הראשון, נוסח קה״ת). המאמר מבאר מה ענינו של אברהם ומה ענינו של יצחק: אברהם ממשיך אור מלמעלה למטה, ויצחק מגלה אור מלמטה למעלה. דרך זה הוא מסביר את חפירת הבארות, את פחד יצחק, את מקומו של יעקב ביניהם, ולמה התורה מדגישה פעמיים שיצחק הוא תולדה של אברהם.

פתיחה: מה אנחנו מקבלים מאברהם ומה מיצחק

אלה תולדות יצחק וגו׳.

המאמר נשען על הפסוק הראשון בפרשה: ״ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק״. המאמר מבאר מה הוא יצחק, מה הוא אברהם, ומה היחס ביניהם. למה חשוב כל כך לתורה, דווקא כשהיא ניגשת לספר את תולדותיו של יצחק, להגיד לנו פעמיים שמי שהוליד אותו הוא אברהם? הוא גם ״בן אברהם״, וגם ״אברהם הוליד את יצחק״. מה המשמעות של האמירה הזאת כלפינו?

כשאנחנו שואלים איפה זה פוגש אותנו, כדאי להתבונן בשלוש צורות, או בשתיים שהן שלוש. הצורה הראשונה: אנחנו לומדים מאברהם ויצחק איך הקדוש ברוך הוא מתגלה בעולם. האבות הקדושים היו מרכבה לשכינה, וכשמסבירים את ענינו של אברהם ואת ענינו של יצחק, אנחנו שומעים בעצם באיזו דרך הקדוש ברוך הוא בחר להתגלות כאן. האופן של אברהם והאופן של יצחק אינם אותו דבר, ומזה אנחנו לומדים על הקשר שלנו לקדוש ברוך הוא, ואיך הוא רצה שנהיה קשורים אליו.

הצורה השנייה: אברהם ויצחק הם האבות שלנו. כשאנחנו אומרים שהם האבות שלנו, אנחנו מתכוונים שקיבלנו מהם בירושה הרבה מן המאפיינים של מי שאנחנו. כמו שאדם מתבונן ואומר: את הערכים האלה, את התרבות הזאת ואת ההרגלים האלה קיבלתי מאבא שלי, מאמא שלי או מהסבים, והרבה מן הטוב שיש בי, אולי כל הטוב שיש בי, הגיע מהם. כך גם עם ישראל מסתכל על האבות הקדושים, ומבין שהתכונות שלנו והדרך שבה אנחנו עובדים את ה׳ מגיעות מהם. בדרך כלל אנחנו לא שמים לב לפרטים. אנחנו אומרים שזכינו להיות יהודים, בני אברהם יצחק ויעקב, וזה מה שקיבלנו מהם בירושה. אבל מה בדיוק נתן לנו כל אחד מן האבות? בזה אנחנו לא מתבוננים בדרך כלל, וכאן אדמו״ר הזקן כן מתבונן ושואל: מה קיבלנו מאברהם, מה קיבלנו מיצחק, ומה ההבדל ביניהם. איפה אברהם עוזר לנו בחיים לעבוד את ה׳, ואיפה יצחק עוזר לנו.

ההתבוננות הזאת נכונה גם כשמסתכלים על עם ישראל כעם, או על ציבור, ורואים שהוא מתנהל בצורה מסוימת. לכן חלק מן המשלים שננסה להסביר בהם את הדברים יהיו משלים של ציבור, של קבוצת אנשים שלכל אחד מהם תפקיד: אחד בתפקיד אברהם, אחד בתפקיד יצחק וכן הלאה. וזו הצורה השלישית: גם בתוך הנפש שלנו יש מקום שנולד מאברהם ומקום שנולד מיצחק. אנחנו עוברים בין המקומות האלה, לפעמים כאן ולפעמים שם, ולפעמים אצל יעקב, והשילוב של כולם יוצר נפש שלמה ועבודת ה׳ שלמה. את כל ההתבוננות הזאת אדמו״ר הזקן מסביר כאן: איך הקדוש ברוך הוא מצידו מתגלה בעולם, ואיך זה פוגש אותנו בעבודת ה׳ שלנו.

עוד משפט אחד לפני שנתחיל. המאמר כתוב בקיצור נמרץ, וכדי להבין אותו כדאי להתבונן גם במאמרים אחרים שנכתבו סביבו. המאמרים של אדמו״ר הזקן לא נכתבו בכתב ידו. הוא אמר אותם בציבור, בדרך כלל בשבתות, ואחר כך מישהו ״הניח״ אותם, כלומר כתב אותם. לפעמים יש כמה הנחות של אותו מאמר, וכל אחת כתובה קצת אחרת, לפי מי שקיבל אותה. בתורה אור בחר הצמח צדק מאמרים מסוימים, ובספרי מאמרי אדמו״ר הזקן יש עוד הנחות מקבילות, שלפעמים הן מפורטות יותר. גם אדמו״רי חב״ד לדורותיהם חזרו על המאמר הזה בלשונם והרחיבו אותו: האדמו״ר האמצעי

״אברהם הוליד את יצחק״: הבירור

וזהו תולדות יצחק הוא בן אברהם כו׳. ואח״כ אברהם הוליד את יצחק. פי׳ שיהי׳ בחי׳ יצחק בבחי׳ הולדה כי באמת אין ערוך נברא לבורא ושיהי׳ ההעלאה בחי׳ בטול לאלקות בתכלית א״א כ״א ע״י אברהם שהוא בחי׳ אב״ר מ״ה בחכמה אתברירו שהוא המברר להוליד בחי׳ יצחק להיות נתפס בחי׳ גילוי אלקות והפסולת יוצא לחוץ ע״י טפת דכר שממנו יוצא לובן העליון כנ״ל בחי׳ אברהם כו׳ וד״ל:

וגם היכולת שלנו להוליד משהו משמעותי באה מאברהם, וזה ״אברהם הוליד את יצחק״. מי איפשר ליצחק להוליד? מי יצר את ההולדה, את היכולת של יצחק להוציא משהו טוב? הבירור של אברהם, שמברר את מה שיצחק עושה. ״אברהם״ הוא אותיות אב״ר מ״ה, ו״בחכמה אתברירו״, בחכמה הדברים מתבררים.

בחוויה שלנו: ההתעוררות הפנימית שלנו לעבוד את ה׳, תחושת הקשר שלנו עם הקדוש ברוך הוא, מקור המים החיים שבתוכנו, נבחנים בשאלה אם הם באמת קשורים ומקבלים ממי שהיו לפנינו, מן המשפיעים, מן הצדיקים ומן התורה. מי שיבוא ויאמר: חפרתי בתוכי ומצאתי מים, והמים האלה אינם קשורים באמת לכל מה שהיה לפניו, זה מה שמברר לנו שאינם מים חיים באמת. הם פשוט סוג של שקר. מה שנותן תוקף ואמת להתעוררות שלי הוא הקשר שלי למשפיע שלי, לרבי, לאנשים שנמצאים לפניי או מעליי בסולם ההשתלשלות של התורה, ממשה שקיבל תורה מסיני ועד היום.

סיכום המאמר

המאמר פותח בשני אופנים של התגלות ה׳ בעולם, וכנגדם שתי עבודות שקיבלנו מן האבות. אברהם הוא הימין שמחבקת: הכנסת אורחים, אהבה בלי תנאי, המשכת אור מלמעלה למטה, כמו ״שיהא שם שמים מתאהב על ידך״. יצחק הוא השמאל שמחזיקה את הראש: הוא נותן משמעות למציאות, וחופר בתוכה עד שהמים החיים נובעים מתוכה, מלמטה למעלה.

גם אברהם חפר בארות, אבל את הבארות שלו פלשתים סותמים כשהוא הולך, והשמות שלהן חסרים וי״ו. כשהחוויה הרוחנית נשענת על המשפיע בלבד, ניסיון לשחזר אותה בלעדיו נעשה ריק וליצני. הבארות של יצחק אינן נסתמות, כי הקשר נמצא בעצם. ולכן לעתיד לבוא יאמרו ליצחק ״כי אתה אבינו״, כשלא יהיה עוד למעלה ולמטה.

אברהם אוהב את יצחק, אבל אינו יכול להמשיך את פחד יצחק למטה. ביטול כזה הנבראים אינם יכולים לקבל, ואי אפשר לכפות אותו על אדם מבחוץ. לכן הוא עוקד אותו ״ממעל לעצים״, במקום גבוה מאוד. יעקב, הבריח התיכון, משלב בין השניים: נותן עם גבולות, משפיע ועובד גם בפנים, ושומר על הקשר. כך הוא נעשה סולם שאפשר לעלות בו לאט לאט, גם היום.

ובסוף חוזר המאמר לפסוק: ״אלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק״. גם כשאני מוקיר את יצחק, וגם כשלעתיד לבוא נאמר ליצחק ״כי אתה אבינו״, כל היכולת שלנו להיות קשורים לקדוש ברוך הוא כמו יצחק באה דווקא מן הקשר שלנו לאברהם: לדורות שלפנינו, לתורה שהקדוש ברוך הוא נתן לנו, ולקדוש ברוך הוא עצמו, שיורד אלינו בהשפעה מלמעלה למטה. העבודה מלמטה למעלה אינה חיה בנפרד ממנה.

למטה. וזה מה שיהיה באמת לעתיד לבוא. לכן העבודה של יצחק היא שתהיה העבודה המרכזית בזמן הגאולה: "כי אתה אבינו".

"אלה תולדות יצחק בן אברהם": משל ההולדה

עכשיו, אחרי שהסברנו מה הוא אברהם ומה הוא יצחק, וגם קצת מה הוא יעקב, נוצר אולי רושם שהעבודה של יצחק היא העבודה העיקרית, ואברהם הוא כמעט דבר צדדי. ואז חוזר אדמו"ר הזקן לפסוק, שמדגיש בחוזקה שיצחק הוא תולדה של אברהם, ומסביר את הזווית הזאת: איך יצחק מקבל מאברהם.

וזהו אלה תולדות יצחק בן אברהם. אברהם הוליד את יצחק. ב"פ אברהם וב"פ יצחק. כנודע ממשל גשמי שהזכר יוכל להזריע בלא נקבה משא"כ הנוקבא כו'. והגם שאמרו אשה מזרעת תחלה כו' היינו ג"כ ע"י התעוררות הדכר תוכל הנוקבא להזריע תחלה כו'.

וגם אח"כ עיקר ההולדה מטפת הדכר שממנו הלובן והוא המברר הולד להיות הפסולת יוצא לחוץ. ומהבירור נעשה הולד כו'. כמו"כ למעלה שיתהווה בחי' יצחק ממטלמ"ע שבאמת אין ערוך אליו כלל הוא בא ע"י בן אברהם פי' ע"י ההארה הבאה מלמעלה למטה שיתהווה בכ"א בחי' יצחק העלאת מ"ן ממטה למעלה.

כשאנחנו מדברים על אברהם ועל יצחק שבתוכנו, יהיה לנו קל יותר להסביר דרך המשל הזה. יש בנו מה שקיבלנו מן המשפיע שלנו, מן הרבי, מן האבות שלנו, מכל מי שקדם לנו והכניס אותנו לתוך היהדות. ויש בנו מה שאנחנו מבקשים להוציא מתוכנו. אומר אדמו"ר הזקן: צריך לשים לב שעיקר החיות, עיקר ההולדה של משהו טוב שיוצא מאיתנו, בא דווקא בזכות מה שאנחנו מקבלים מלמעלה, מן ה"זכר". הזכר כאן הוא ההשפעה האלקית שבאה אלינו, והנקבה היא ההתעוררות שלנו מול ההשפעה הזאת. ההשפעה העיקרית יושבת אצל הזכר. הוא מביא איתו את ההשפעה הגדולה, וגם כשהנקבה מתעוררת, היא מתעוררת מול ההשפעה של הזכר, ואינה מתעוררת לבד. ואגב, כך גם בפגם: כשהזכר פוגם, הפגם קשה הרבה יותר מאשר כשהנקבה פוגמת, משום שההתעוררות של הזכר היא העיקר בהולדה.

מה שנמצא בתוכנו לעולם לא יהיה משמעותי יותר ממה שהיה לפנינו.

וכך גם בקדושה. כשאנחנו רוצים למצוא בתוכנו מקור מים חיים, כמו שדיברנו על יצחק, ולעבוד את ה' מתוכנו, זה תמיד בא בעקבות מה שקיבלנו מן המשפיע שלנו, מן הרבי שלנו, מכל הצדיקים והקדושים של עם ישראל לאורך כל הדורות, מכל התורה שהגיעה עד אלינו. מה שנמצא בתוכנו לעולם לא יהיה משמעותי יותר ממה שהיה לפנינו. ויותר מזה: הוא לא יהיה שווה דבר אם לא יהיה קשור לכל התורה ולכל מה שנאמר קודם. זו הבחינה של "בן אברהם": גם ההתעוררות הפנימית שלנו באה מכל מה שקיבלנו, מן ההארה שה' האיר לנו מלמעלה למטה, וכדאי שנשים לב לזה.

בספר תורת חיים, הצמח צדק בספר אור התורה, וגם התלמיד הגדול שלהם רבי הלל מפאריטש בספר פלח הרימון. מהם אפשר להבין טוב יותר את כוונת אדמו"ר הזקן כאן. בכמה מקומות במאמר אשלב את האופן שבו הצמח צדק קורא את השורות, כי הוא מוסיף בין השורות תוספות קטנות שמבהירות את הכוונה.

ימינו תחבקני ושמאלו תחת לראשי: החיבוק והיד שמחזיקה את הראש

כתיב שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. שמאלו הוא בחי' יצחק ממטה למעלה. וימינו כו' הוא בחי' אברהם מלמעלה למטה.

השיוך הראשון שאנחנו עושים כדי להבין את אברהם ואת יצחק הוא שאברהם שייך לימין ויצחק שייך לשמאל. הימין מחבקת, והשמאל נמצאת מתחת לראש. נשים לב רגע לדימוי. התמונה הפיזית הקרובה ביותר לפסוק הזה היא האופן שבו אנחנו מחזיקים תינוק. ביד אחת אנחנו מחבקים אותו ומחזיקים אותו אלינו, וביד השנייה אנחנו תומכים מתחת לראש שלו, כדי שהראש לא ייפול.

מה זה אומר ברמה הנפשית? החיבוק, במילים שלנו, הוא להכיל מישהו. לומר שאני אוהב אותו בלי תנאי ובלי שום מגבלה. אני מחבק אותו ואוסף אותו אליי, לא משנה איך הוא, מי הוא ומה הוא. לדבר הזה יש ערך עצום, כי האהבה היא הבסיס של כל קשר. אם אני לא אוהב מישהו, אין לי שום קשר אליו. בלשון הקבלה אומרים שהחסד הוא "יומא דאזיל בכולהו יומין": אם שש המידות הן ששה ימים, היום הראשון הוא יום החסד, והוא מלווה את כל הימים. כל צורה שבה אנחנו מתייחסים למישהו אחר, הבסיס שלה הוא אהבה, הרצון לחבק אותו ולאסוף אותו אלינו, ואחר כך כל השאר. לכן "וימינו תחבקני" הוא הבסיס של הכל.

אם לא משנה מה אעשה, פירוש הדבר שאני חסר משמעות

אבל לחיבוק בלי שום תנאי יש גם חיסרון: במובנים מסוימים הוא מוציא את המשמעות מן החיים של האדם. חשבו על אבא שאוהב את בנו אהבה בלי שום תנאי, ומשדר לבן שלא משנה מה יעשה, אבא ימשיך לאהוב אותו. מצד אחד זה שדר טוב מאוד: אבא אוהב אותי. אבל הבן מקבל גם שדר נוסף: זה לא משנה מה אני עושה. הבעיה כאן עמוקה יותר מן החשש שהוא יעשה מעשים רעים. הבן מרגיש שאין משמעות למעשים שלו. אם לא משנה מה אעשה, פירוש הדבר שאני חסר משמעות, ומה שאני עושה לא משפיע. כי אילו זה היה משפיע, היה משנה מאוד מה אני עושה. לאהבה בלי תנאי יש אם כן בעיה מהותית: היא מוחקת את האדם שמולי. היא אינה נותנת לו משמעות, כבוד וחשיבות. כמו שאומרים היום: אני לא סופר אותו, לא סופר את המעשים שלו.

לזה צריך משהו שמאזן, וזה התפקיד של "שמאלו תחת לראשי". הימין יכולה להצמיד את התינוק אליי, ואם תלחץ חזק מדי היא עלולה גם למחוץ אותו, כמו "כפה עליהם הר כגיגית". השמאל שמחזיקה את הראש אינה יכולה למחוץ את הראש אליי. התפקיד שלה הפוך: להחזיק את הראש מולי, במקום משלו, כדי שיהיה לו מקום ותהיה לו משמעות משלו. האיזון לאהבה בלי תנאי הוא היחס המכבד, היחס שנותן משמעות, שאומר לילד: אני אוהב אותך ומחבק אותך, ומאוד חשוב לי מה אתה עושה. זה משמעותי עבורי. וזה משחק שצריך לאזן: איך אני גורם לילד להבין שיש לו חשיבות, למרות שאני אוהב אותו בלי תנאי, כך שהאהבה בלי תנאים לא תגרע מן החשיבות שאני מייחס למה שהוא עושה. זה התפקיד של השמאל.

עכשיו אנחנו יכולים לומר שהתפקיד של אברהם היה לשדר בעולם את האהבה של ה׳, אהבה בלי תנאים. לכן, כמו שאדמו״ר הזקן יגיד בהמשך, הוא אוהב גם את הערביים שמגיעים אליו, וגומל חסד עם כולם, בלי שום תנאי, כדי להאהיב את הקדוש ברוך הוא בעולם. העבודה של יצחק, ״שמאלו תחת לראשי״, היא לתת משמעות למה שקורה במציאות, ולהתייחס למציאות ברצינות רבה יותר, במובן מסוים, ממה שאברהם מתייחס אליה.

הכנסת אורחים וחפירת בארות

והנה מדת אברהם הוא הכנסת אורחים כו׳ ויצחק היה חופר בארות כו׳.

הדרך של אברהם היא להכניס אורחים. כמו שאמרנו, הוא מכיל את כולם, מאיר פנים לכולם ומחבק את כולם. יצחק, לעומתו, חופר בארות. מה זה אומר לחפור בארות, אדמו״ר הזקן יסביר בהמשך המאמר. אבל כבר עכשיו אנחנו מבינים שיש כאן חפירה לעומק, חתירה לגלות משהו פנימי בתוך המציאות, שלא רואים אותו לפני שחופרים. יש כאן תביעה מן המציאות שתתגלה בצורה עמוקה יותר ממה שהיא מתגלה מעצמה.

איך אפשר לצוות על אהבה

ולהבין זה הנה כתיב ואהבת. אשר לכאורה לא שייך בזה לשון צווי לאהוב כו׳.

זו שאלה ידועה: איך הקדוש ברוך הוא מצווה אותנו לאהוב? אנחנו מרגישים שאהבה היא משהו טבעי. או שהיא יש לי, או שאין לי. כמו שאומרים בלשון העם: על טעם וריח אין להתווכח. אם משהו מוצא חן בעיניי, הוא מוצא חן בעיניי, ואם לא, אין מה לשכנע. אז איך הקדוש ברוך הוא מצווה אותנו לאהוב אותו?

התשובה מופיעה בהרבה מקומות בחסידות, וכאן היא תופיע בצורה מיוחדת למאמר הזה. בשורות הקרובות הדברים כתובים בצורה סתומה, ולכן אשלב בהם את האופן שבו הצמח צדק קורא אותם.

הוי׳ אלקינו ואלקי אבותינו: משל היזם

אך הוא שבתחלה כתיב הוי׳ אחד כו׳. ובהתבוננות ענין אחד איך שאין ערוך אליו כלל כו׳

״אך הוא״, כלומר: אך הענין הוא, שלפני שכתוב ״ואהבת״ כתוב ״שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד״. יש כאן שני דברים. ״ה׳ אלקינו״: ה׳ מתגלה אלינו, בורא אותנו ומתייחס אלינו. ו״ה׳ אחד״: ה׳ שהוא אחד, ואינו חלק מן הבריאה, כמו שממשיך אדמו״ר הזקן, ״שאין ערוך אליו כלל״. ״ה׳ אחד״ הוא ה׳ כפי שהוא מחוץ לסדרי הבריאה.

הוי׳ אלקינו ואלקי אבותינו (שהוא בחי׳ צמצום) פי׳ שיתהווה בחי׳ אבותינו חו״ב כו׳ אנת חכים כו׳ אשר אין ערוך כלל לגבי מהותו ית׳ אנת הוא חד כו׳

כאן אדמו״ר הזקן מבקש שנתבונן גם ב״ה׳ אלקינו ואלקי אבותינו״, כמו שאנחנו אומרים בתחילת שמונה עשרה. זו הרחבה של מה שאמרנו בשמע ישראל: ״ה׳ אלקינו״ של קריאת שמע מתרחב בשמונה עשרה ל״ה׳ אלקינו ואלקי אבותינו״. ובתוך הדברים מהדהדת תמיהה: איך אומרים ״אלקינו ואלקי

בא יעקב ואומר: שניכם צודקים, ומה שחשוב מכל הוא שיהיה קשר ביני ובין מי שלמטה, בין הקדוש ברוך הוא ובין העולם התחתון. זו העבודה של יעקב. האכפתיות שלו, הרחמים, היא לומר: אני רוצה שיהיה קשר גם כשנראה שאין איך לעשות את זה. גם כשהאהבה נראית כמקלקלת ואי אפשר להשתמש בה, והגבורה כביכול דורשת לנתק את הקשר או לעצור את ההשפעה, יעקב אומר: אכפת לי מאוד מן הנותן, אכפת לי מאוד מן המקבל, ובעיקר אכפת לי מאוד מן הקשר ביניהם. זה נקרא שהוא הבריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה. ולכן הוא אומר: ניתן, אבל ניתן עם גבולות ועם מחשבה.

הבריח התיכון הוא גם סולם

ובמילים של משל ההתוועדות: אני יושב וחושב מה אני הולך לעשות. אם אצא החוצה להשפיע, אני חושש שאהיה ״פלשתים״, ריק וחיצוני, ולא אצליח להביא החוצה את הפנימיות של הדברים, רק את החיצוניות שלהם. ואת זה אני לא רוצה. ומצד שני, כשאני מנסה לתבוע מעצמי להיות מקור מים חיים, קשור לקדוש ברוך הוא, אני מרגיש שזה גדול עליי, שזה ״ממעל לעצים״, רחוק מאוד מן החיים השוטפים שלי. אומר יעקב: בוא נלך על שילוב. מצד אחד נלך להשפיע, ומצד שני נעשה קצת עבודה פנימית. נכון, אף אחד משני הדברים לא יהיה עד הסוף. אבל כך אני מצליח לשמור על הקשר וליצור אותו, ובהמשך גם לחזק אותו, כי ככל שאני הולך על זה יותר, אני יכול לטפס.

הבריח התיכון הזה יכול לשמש לי גם סולם.

הבריח התיכון הזה יכול לשמש לי גם סולם. לא בכדי יעקב הוא שראה את הסולם בחלומו. הוא מאפשר לי להתקרב אל הקדוש ברוך הוא לאט לאט, יותר ויותר, דווקא על ידי השילוב בין שתי העבודות, העבודה של אברהם והעבודה של יצחק, גם במציאות החסרה שלנו היום.

לעתיד לבוא: ״כי אתה אבינו״

והנה לע״ל כתיב כי אתה אבינו פי׳ כי עתה א״א שבחי׳ פחד יצחק יהי׳ בבחי׳ אבינו שהיא המשכה למטה וכנ״ל. אבל לע״ל כשיהיה בלע המות לנצח ואת רוח הטומאה אעביר כו׳ אז יתגלה בחי׳ פחד יצחק למטה שיהי׳ הוא בחי׳ אבינו כדכתיב לבא בנקרת הצורים ובסעיפי הסלעים מפני פחד ה׳ שיתגלה בחי׳ פחד ובטול למטה וראו כל בשר.

אדמו״ר הזקן קורא כאן ״כי אתה אבינו״ כמו ״כי עתה״: עכשיו אי אפשר שפחד יצחק יהיה בבחינת ״אבינו״, כלומר המשכה למטה. היום אנחנו נמצאים במודעות שאינה טובה. יש מוות, כתוצאה מחטא עץ הדעת, שהביא מוות לעולם. וכתוצאה מכל החטאים ומכל הגלויות, אנחנו במקום שבו אי אפשר ליצור הזדהות מוחלטת בין הלמטה ללמעלה, ואי אפשר להגיע למצב שבו ה׳ מתגלה בלי גבול. לכן היום היכולת שלנו לגעת בעבודה של יצחק, או לעבוד בסגנון של יצחק, באה רק דרך התיווך של יעקב, שמאזן בין יצחק לאברהם. איננו יכולים ללכת על יצחק באופן של ״כי אתה אבינו״, כלומר ללכת עליו לגמרי, בלי אברהם ובלי יעקב.

אבל לעתיד לבוא, כשיהיה ״בלע המות לנצח״ ו״את רוח הטומאה אעביר מן הארץ״, המטרה אינה שהלמעלה והלמטה יישמרו. המטרה היא שהקדוש ברוך הוא יעשה דירה בתחתונים, ושנוכל לחוות את הקשר איתו באופן מלא ובלי גבול. ואז תהיה יראת ה׳ מוחלטת, רגישות מוחלטת לקדוש ברוך הוא. נראה את הקדוש ברוך הוא כל הזמן, נרגיש אותו בלי הפסקה, והנוכחות שלו תהיה מלאה גם כאן

אבותינו״? לכאורה היה צריך להיות הפוך, ״אלקי אבותינו ואלקינו״, כי הוא היה אלקי אבותינו לפני שהיה אלקינו.

לכן אדמו״ר הזקן מסביר את הדברים אחרת. ״אלקינו״ אינו מתאר כאן רק את האופן שבו ה׳ מנהיג אותנו היום בפועל. הכוונה היא לעצם העובדה שהקדוש ברוך הוא נעשה ״אלקים״, כלומר לבש דמות של מי שהולך לברוא עולם. זה הצמצום. ומזה נעשה ״אלקי אבותינו״: ״אבותינו״ הם חכמה ובינה, הספירות הראשונות. ״אנת חכים ולא בחכמה ידיעא, אנת הוא חד ולא בחושבן״, ציטוטים מתוך ״פתח אליהו״. נזכיר למי שלמד איתנו את המאמר ״פתח אליהו״ לפרשת וירא, לפני שתי פרשות: שם הסביר אדמו״ר הזקן באריכות את היחס בין הקדוש ברוך הוא כפי שהוא מצד עצמו, מחוץ לחשבונות ומחוץ לספירות, עצם פשוט שאינו מתחלק, ובין האופן שבו הוא מתגלה אחר כך בעשר הספירות. כאן הוא חוזר לזה.

לכן צריך קודם בחי׳ אלקינו שהוא בחי׳ צמצום ואח״כ ואלקי בחי׳ וא״ו המשכה שיתהווה בחי׳ אבותינו

קודם יש הצמצום הראשון, שהופך את הקדוש ברוך הוא בכלל ל״אלקים״. אחר כך נולדות הספירות, נולדות החכמה והבינה. במאמרים הקודמים השתמשנו במשל היזם כדי להמחיש לעצמנו במה מדובר. הבריאה יש מאין דומה ליזם שמחליט להמציא דבר חדש: מפעל, חברה, מוסד חינוכי. דבר שלא היה, ועכשיו מישהו יוזם אותו מעצמו ומתחיל לבנות. זה המשל הקרוב ביותר שאנחנו מכירים לבריאה יש מאין. כל העולם שלנו יודע לעבוד רק יש מיש. אנחנו לא יודעים באמת להמציא יש מאין, והדבר הקרוב ביותר לזה הוא כשמישהו בונה עסק או מוסד חדש, שלא היה בעולם קודם, וכמו ממציא את הרעיון. כמו שיש היום הרבה מיזמים שממציאים רעיון חדש, ופתאום נולד משהו שלא היה.

במשל הזה יש קודם שלב שבו היזם עוד לא החליט להמציא משהו, ולא החליט ללכת על זה. אדם יושב בבית, ואולי יש לו המון רעיונות שרצים לו בראש כל הזמן, בונה עולמות ומחריבן בראשו, ואינו קם לעשות מעשה. כדי שיקרה משהו משמעותי צריך שני דברים. קודם כל, שיקבל החלטה שהוא באמת הולך על משהו. ושנית, שיתחיל לחשוב איך הוא מתכוון ללכת: איזה מין יזם הוא יהיה, ואיך זה יעבוד. השלב הראשון הוא מה שנקרא כאן ״אלקינו״: הקדוש ברוך הוא האין סופי מחליט ללכת על זה שהוא בורא עולם. ומזה נעשה ״ואלקי אבותינו״: הוא לוקח כביכול את הכוחות שלו ואת היכולות שלו ואומר: עכשיו אני הולך להתנהל בצורה מסוימת, וכך זה ייראה. כך הוא מוליד את החכמה ואת הבינה. ״ואלקי אבותינו״ הוא המשכה, ו׳ של המשכה, מעצם העובדה שהוא נעשה ״אלקינו״, שאכפת לו מבריאה שתהיה.

הרצון להיכלל באור

ובהתבונן כ״ז בוודאי כל איש ישראל יהיה חפצו ורצונו תמיד ליכלל בה׳ אחד ולא שירד למטה במקום חשך.

נחזור לקריאת שמע, כי אנחנו רוצים להבין את ״ואהבת״. כשאני מתבונן ב״ה׳ אלקינו״, אני שם לב שמדובר כאן בתהליך של צמצום שהקדוש ברוך הוא עובר מתוך המציאות של ״ה׳ אחד״, המציאות שבה הוא עומד בפני עצמו, ובכל זאת הוא מחליט להתייחס אלינו ולברוא עולם. וכשאני מתבונן בזה, אני אומר לעצמי: רגע. פירוש הדבר שכל העולם העשיר שאני חי בתוכו, ומתבונן בו, ומתפעל ממנו, ולא פעם גם מוטרד ממנו מאוד, כל זה אינו אלא התייחסות של הקדוש ברוך הוא אל משהו שהוא החליט

ואומר אברהם אבינו: להיות בקשר עמוק כל כך עם הקדוש ברוך הוא, מקור מים חיים כזה, הוא מעל האופן שבו אנחנו מרגישים בעולמות התחתונים, בעולמות הנפרדים, והוא אפילו מעל עולם האצילות. כי בעולם האצילות עדיין יש הקדוש ברוך הוא, ויש העולם שהוא בורא. לומר שאני רוצה להיות במקום שבו אני חווה את עצמי חלק מה׳ יתברך לגמרי, כאילו אני למעלה, ובכל זאת אני לא מתבטל ואני קיים, זו מציאות גבוהה אפילו מעולם האצילות. ולכן כשאני מנסה לחשוב איפה למקם אותה בעבודת ה׳, אני מעמיד אותה במקום גבוה מאוד, מקום שאפשר לומר שאינו נגיש כל כך. כמו שנראה עוד מעט, לעתיד לבוא המקום הזה יהיה נגיש, וזו בדיוק הגאולה. אבל כרגע, אומר אברהם אבינו, וכך אומר גם האברהם שבתוכנו, להיות יצחקי אינו מעשי כל כך. זה דבר עמוק ועליון מאוד.

יעקב: ״ופחד יצחק היה לי״

אמנם ביעקב כתיב ופחד יצחק היה לי.

ראינו את אברהם עוקד את יצחק ״ממעל לעצים״. בעצם אברהם אומר שיצחק אינו ריאלי. הוא שייך אולי לעתיד לבוא, למדרגות גבוהות מאוד, ואינו שייך לנו עכשיו. ואז אנחנו עלולים להתייאש מלנסות להיות קשורים בעצמנו לקדוש ברוך הוא ולהרגיש בעצמנו מקור מים חיים. על זה בא יעקב, האב השלישי, ואומר: ״אלקי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי״. אני נותן לעם ישראל את הכוח להיות קשור גם לעבודה של אברהם וגם לעבודה של יצחק. אני רוצה לשלב: מצד אחד אני מרגיש שאני למטה, ויודע את האמת ומבין שזה המצב, ובכל זאת אני רוצה להאיר כאן למטה, כמו שאברהם אבינו מייצג את האהבה של ה׳, שרוצה לתת נתינה אינסופית גם למי שנמצא למטה לגמרי, גם למי שאינו ראוי, גם לערביים שמגיעים אליו. ומצד שני אני רוצה לעבוד גם בעבודה של יצחק, בתביעה הפנימית שלי לגלות קשר עצמי לקדוש ברוך הוא. גם זה חלק מן התהליך.

כי יעקב היה בחור שבאבות בחי׳ התכללות מבריח מן הקצה כו׳. ולכן אמר אלקי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי שהי׳ לו שני הבחינות בחי׳ אברהם כנ״ל. וגם פחד יצחק היה יכול להמשיך למטה ג״כ.

איך יעקב מצליח לעשות זאת? כי יעקב הוא הבחיר שבאבות, בחינת התכללות. הוא ״הבריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה״, זה שמחבר את הקצוות מלמטה ועד למעלה, ולכן הוא מצליח לשלב את שני הצדדים.

יעקב אשר פדה את אברהם

ננסה להסביר. יעקב מידתו תפארת, ופנימיותה רחמים. אברהם מידתו חסד, ופנימיותה אהבה. מה היחס בין רחמים לאהבה? בחסידות זה נקרא ״יעקב אשר פדה את אברהם״. האהבה האינסופית עלולה לקלקל. אם אני מפנק ילד בלי שום חשבון, אני מקלקל אותו. אם אני נותן צדקה למשפחה נזקקת, ועוד צדקה ועוד צדקה, אני מקלקל את היכולת שלהם לעמוד על הרגליים. זו אהבה שמתמקדת בעיקר בנתינה, ומסתכלת פחות על המקבל ועל מה שמתאים לו.

ואז בא יצחק בעבודת הגבורה שלו ואומר: לאנשים כאלה אסור לתת. צריך להגביל ולשים גבולות, אחרת אני מקלקל את האדם שמולי, ואינני מאפשר לו לחפור בתוכו ולמצוא את הכוחות לעמוד על רגליו, להיות ״מענטש״, מישהו שראוי להתברך בו. זו הטענה של יצחק.

לברוא. הכל מגיע ממנו, ובפנים יושב ריבונו של עולם, שהוא גדול מזה לאין ערוך. כל זה הוא רק נקודה קטנה מתוך היכולות שלו.

וזה גורם לכל אחד מאיתנו לעצור ולומר: אם כך, הייתי רוצה את הקשר המיוחד איתו. הייתי רוצה להיות חלק ממנו, ולא לעמוד בפני עצמי ולא ללכת להתעסק עם העולם, שהוא חשוך ביחס לקדוש ברוך הוא, "במקום חשך". הייתי רוצה להתעסק עם מי שמאיר את העולם, עם האור עצמו, עם ריבונו של עולם, להיות חלק ממנו וכלול בו.

רצוא ושוב: "ואהבת" מלמעלה למטה

אמנם זהו בחי' רצוא אבל צ"ל אח"כ בחי' שוב כדכתיב כיתרון האור מן החשך ורצונו ית' להיות לו דווקא דירה בתחתונים ולכן הצווי ואהבת הוא הפי' בהיפוך מלמעלה למטה.

וכמארז"ל שיהא שם שמים מתאהב ע"י. פי' להמשיך גילוי אור אלקותו מלמעלה למטה.

התגובה הראשונה והמיידית שלי לחוויה שיש אור גדול של הקדוש ברוך הוא היא שאני רוצה להיבלע בתוך האור הזה, להיות חלק מן הסיפור. זו "רצוא". לפי זה, הביאור הראשון למילה "ואהבת" הוא שהאהבה מתעוררת מעצמה אחרי ההתבוננות. ואז, כמו שמוסבר במאמרים אחרים, הציווי "ואהבת" הוא ציווי להתבונן: לעשות את ההתבוננות של "שמע ישראל", כדי שתיוולד בתוכי האהבה לה' והרצון להיכלל בו. כך עונים על השאלה ששאלנו, איך אפשר לצוות על אהבה.

אבל זה רק הרובד הראשון של "ואהבת". אחרי שאני מתבונן רגע, אני שם לב שהסיפור כאן הפוך. הקדוש ברוך הוא אינו רק "ה' אחד". הוא גם "ה' אלקינו". בסופו של דבר הוא רצה דירה בתחתונים. הוא רצה לברוא אותנו, ורצה שנהיה דירה בשבילו, שהוא ישרה בתוכנו. כלומר הוא רצה שהאור שלו יאיר בתחתונים. ואם כך, מה שאני צריך לעשות כדי להיות חלק מן הקדוש ברוך הוא הוא בדיוק ההפך: להצטרף אליו. אפשר לומר שגם זה נקרא להיכלל בו. להיות שליח שלו, להצטרף למערכה לקידוש שם שמים בעולם ולהפצת האור של הקדוש ברוך הוא. מה שהוא רוצה מאיתנו הוא שלא נוותר על העצמיות שלנו ונישאב בתוכו עד כלות הנפש, ושדווקא נהיה ונגלה אותו כאן למטה. זה נקרא "שוב": אנחנו רוצים לרדת אל תוך המציאות, יחד עם הקדוש ברוך הוא.

אני לא רק אוהב את הקדוש ברוך הוא. אני מאהיב את הקדוש ברוך הוא על אחרים.

זה מה שהגמרא במסכת יומא אומרת. אביי מבאר את הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך": "שיהא שם שמים מתאהב על ידך". הוא מסביר: שיהא אדם קורא ושונה, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, ואז הבריות אומרות: אשרי מי שלמד תורה, ואוי לו למי שלא למד תורה. כלומר, כשאני מתנהל בכוח התורה בצורה שגורמת לאנשים לאהוב אותי, והם מרגישים שמה שהם אוהבים בי הוא התורה שלמדתי והדברים שהקדוש ברוך הוא נטע בי, זה גורם להם לאהוב את הקדוש ברוך הוא. כמו שאנחנו מדברים תמיד על כך שאדם דתי צריך להתנהג בצורה שמקדשת שם שמים, שאנשים ירגישו שהדתיות שלו עשתה אותו אדם טוב יותר, שמתנהג יפה יותר לאחרים. כאן המילה "ואהבת" הפוכה: "ואהבת את ה' אלקיך" פירושו: גרום לאנשים לאהוב אותו. אני לא רק אוהב את הקדוש ברוך הוא. אני מאהיב את הקדוש ברוך הוא על אחרים.

בני אדם? ובאופן מוקטן מאוד, זה מה שציירנו קודם: כשהצדיק נכנס אליי הביתה, אני מרגיש שאני מאבד את הדעה העצמאית שלי.

ומה הבעיה בזה? לכאורה, אין הכי נמי, העיקר שהקדוש ברוך הוא יהיה כאן. אבל אברהם אבינו אומר שני דברים. הדבר הראשון: הנשמות הנמוכות פשוט יישרפו. העולם יתבטל, ולא תהיה דירה בתחתונים. יהיה כמו אצל מלאכי השרת, שה' אינו שורה בהם, והם פשוט אינם. אם הקדוש ברוך הוא יתגלה כמו שיצחק תובע, העולם הזה פשוט ייעלם.

ויתור כזה אי אפשר לדרוש מאדם מבחוץ.

והדבר השני: את זה אי אפשר לומר למישהו אחר. הגילוי הזה יכול לבוא רק מלמטה למעלה, ולא מלמעלה למטה. אני לא יכול לבוא אל מישהו ולומר לו: אני רוצה שתהיה רגיש יותר לקדוש ברוך הוא, ואני דורש ממך את הרגישות הזאת כל הזמן. את זה אי אפשר לכפות. זה משהו שאדם צריך ללכת עליו בעצמו. יש למשל אנשים שבוחרים להיות גבאים קרובים של צדיק, ומוותרים על חייהם האישיים, ונותנים לעצמם להיות מסורים לגמרי בידי הצדיק שהם משמשים. זה ויתור שאדם עושה מתוך רצון פנימי ומתוך קשר. ויתור כזה אי אפשר לדרוש מאדם מבחוץ. זה אור של מלמטה למעלה, נכונות של אדם להתמסר. ברגע שאני כופה את זה עליו, לא נוצרת דירה בתחתונים, לא נוצר זיווג, לא נוצרים שניים. אני פשוט מוחק אותו. ולכן, אומר אברהם אבינו, מה שיצחק אומר נפלא, אם מישהו מחליט ללכת על זה. אבל כשאני רוצה להאיר את האור של ה' בעולם, אני לא יכול לכפות את נוכחות הקדוש ברוך הוא עד כדי כך. אני חייב לעשות את זה בעדינות רבה יותר.

ויעקוד אותו על המזבח ממעל לעצים

ולכן כתיב ויעקוד אותו על המזבח ממעל לעצים למעלה מבחינת עה"ח ועה"ד שם יוכל להתגלות בחי' פחד יצחק הנ"ל.

אברהם אבינו, שאוהב מאוד את יצחק, לוקח אותו לעקידה. הוא מעלה אותו על המזבח, ובמילים שלנו: הוא מסדר לו מקום בעבודת ה'. הוא שואל את עצמו: איפה נמצאת הבחינה הזאת של יצחק, התביעה הבלתי מתפשרת להיות בעצמי מקור מים חיים, שהקדוש ברוך הוא ינבע מתוכי? איפה מקומה בעולם, בסדר ההשתלשלות, בחיים שלנו? והוא מעמיד אותו במקום גבוה מאוד. הוא אומר לעצמו: הדבר הזה אינו שייך לעולם כפי שאנחנו מכירים אותו. הוא שייך למקום גבוה מאוד, "ממעל לעצים", מעל עץ החיים ומעל עץ הדעת.

עץ החיים ועץ הדעת מסמלים כאן שתי רמות של מודעות, כך מסביר האדמו"ר האמצעי. עץ החיים מסמל את המודעות של חכמה דאצילות. חכמה דאצילות היא הנקודה שבה הקדוש ברוך הוא שורה בעולם האצילות ומחיה אותו. כך מוסבר בתניא בשם הרב המגיד, שספירת החכמה חיה ומחיה את כל מה שמתחתיה, כי בה הקדוש ברוך הוא מתגלה באופן גלוי יותר. פנימיות החכמה היא ביטול, והדרך שבה חכמה דאצילות מנהיגה היא המקום שבו מרגישים כל הזמן את הקדוש ברוך הוא נוכח. עץ הדעת, שבו טוב ורע מעורבים, הוא המודעות של העולמות התחתונים, וגם המודעות שלנו אחרי חטא אדם הראשון.

נוסיף בסוגריים שבמאמרים אחרים מסבירים את הביטוי "יהא שם שמים מתאהב על ידך" גם כמו שאנחנו אומרים היום בלשון העם "להתאהב": שהקדוש ברוך הוא יתאהב בנו, יתאהב בעולם. כשאנחנו פועלים למטה ומעלים את הפנייה שלנו אל הקדוש ברוך הוא, מה שנקרא העלאת מיין נוקבין, אנחנו מעוררים את השמחה שלו וגורמים לו שיהיה לו חשק לשרות בתוכנו. אנחנו גורמים לו להתאהב בעולם, ולהאיר בתוכו אור גדול יותר ממה שהאיר קודם. כך או כך מדובר בירידה מלמעלה למטה: או שאני נעשה שליח שלו ומאיר את האור החוצה, או שאני מעורר אותו להאיר יותר עליי. בשני האופנים אנחנו יוצרים תנועה של אור ושל קשר לה', שמגיעה מלמעלה למטה. בהסבר שאדמו"ר הזקן אומר כאן, והוא תכף ישייך אותו לאברהם אבינו, הכוונה היא שאני כביכול עוזר לקדוש ברוך הוא להאיר את האור שלו בעולם. אני נעשה השליח שלו. ואצל אברהם אבינו, שהיה מרכבה לשכינה, הוא נעשה ממש הנציג של מידת החסד בעולם.

אברהם והערביים: גילוי אלקות למטה

וזהו מעשה אברהם הכנסת אורחים שנתן לערביים לאכול ואח"כ אמר להם דעו למי מברכים כו' בכדי להיות גילוי אלקות למטה שגם הערביים יכירו גדולתו כו' כ"ז הוא בחי' אברהם המשכה מלמעלה למטה.

התגובה האברהמית לאור הגדול של הקדוש ברוך הוא היא ללכת ולהאיר אותו הלאה. אברהם נותן לערביים לאכול, ואחר כך אומר להם: דעו למי אתם מברכים. הוא רוצה שהאלקות תתגלה למטה, עד שגם הערביים יכירו את גדולתו.

יצחק חופר בארות: משל ההתוועדות

ויצחק הי' חופר בארות שהוא בחי' גילוי ממטה למעלה מהעלם לגילוי כמשל הבור אשר המים שם בהעלם וע"י החפירה נגלו המים כו'.

יצחק מגיב אחרת. הוא אינו רוצה ללכת למקום אחר ולגלות שם את האלקות. הוא בא בתביעה: למה כאן, אצלי, יש אדמה יבשה, ואין גילוי אלקות?

ננסה לתת לזה משל מן החיים שאנחנו מכירים. נדמה התוועדות שמחה, מאירה וסוחפת, שאני משתתף בה. כל עוד אני לא חושב על עצמי, ואני מרוכז כולי בהתוועדות ונשאב לתוכה, אני נהנה מדברי התורה של המשפיע שמאירים לי, מן הניגונים המתוקים שאני נשאב לתוכם, ומן הלחיים עם החברים. שמח והכל טוב, מעין עולם הבא. והתגובה הראשונה שלי היא: הלוואי שזה לא ייגמר אף פעם, ואוכל להמשיך את כל החיים שלי בתוך ההתוועדות הזאת ולא לצאת מכאן. אבל אחרי רגע אני אומר לעצמי: זה לא הסיפור. התפקיד שלנו בעולם הוא להאיר את האור הזה החוצה. ואז אני יכול להתבונן בשתי צורות.

צורה אחת: אני רואה את האור הגדול הזה, ואני מקבל אותו מן המשפיע, והתפקיד שלי הוא ללכת עכשיו עם כל הכוח שקיבלתי כאן ולהשפיע אותו על אנשים אחרים. זו התגובה של אברהם.

אני רוצה להרגיש נובע.

ואם כך, למה אברהם אבינו אינו הולך בדרכו של יצחק? למה הוא בוחר במידה שלו ולא במידה של יצחק? את זה מסביר עכשיו אדמו"ר הזקן.

פחד יצחק: ביטול שהנבראים אינם יכולים לקבל

היינו שבחי' יצחק הוא פחד יצחק שהוא בחי' יראה ובטול ולכן זה א"א שימשיך אברהם למטה בחי' פחד יצחק הנ"ל שבחינת בטול כזה א"א לנבראים לקבל

התביעה היצחקית להיות ביראה מתמדת מן הקדוש ברוך הוא היא דבר שאדם אינו יכול לקבל, ובוודאי שאינו יכול לקבל אותו מבחוץ. ואולי בכלל אינו יכול לקבל אותו, כמו שמוסבר כאן במאמר שמידת יצחק תהיה בתוקפה המלא רק לעתיד לבוא, והיום אנחנו יכולים לקבל אותה רק במידה מוגבלת.

הרב יצחק גינזבורג מסביר שיראה היא רגישות.

כדי להבין את זה טוב יותר נשאל: מה היא יראה? אנחנו רגילים לומר שיראה היא פחד. הרב יצחק גינזבורג מסביר שיראה היא רגישות. אני שם לב לקדוש ברוך הוא. יראת שמים היא להיות כל הזמן מודע לקדוש ברוך הוא, רגיש אליו, שיהיה לי אכפת. אני לא חוטא כי אני רגיש כלפי הקדוש ברוך הוא, ואני לא רוצה לפגוע בו ולא בקשר שלי איתו. יראה כזאת של יצחק, שאומרת שאני מרגיש למטה כמו למעלה, היא לומר: אני כל כך רגיש לקדוש ברוך הוא, שבכל רגע ורגע אני חווה כאן את הנוכחות שלו במלואה. "שויתי ה' לנגדי תמיד" בצורה מלאה, עד שאני חי רק את הקשר שלי איתו, רק מולו.

הצדיק שבא לגור בבית

כדי לצייר את זה לעצמנו: חשבו שאתם בבית, ופתאום דפיקות בדלת. אתם פותחים, ובפתח עומד הצדיק הגדול שאתם מכירים, הגדול שאתם יכולים לדמיין, והוא מחייך ואומר: באתי לגור אצלכם בבית. איך תרגישו? מצד אחד זה כבוד שאדם זוכה לו אולי פעם בחיים. מצד שני, ברגע הזה הוא מחק את הבית שלי. לעולם לא אוכל עוד להתנהג בביתי כמו שאני רוצה, כי הצדיק יהיה בעל הבית, והוא ינהל את הכל. אין לי עוד חיים משלי.

כי גם למעלה אמרו הושיט הקב"ה אצבעו הקטנה ביניהם ושרפן ע"י גילוי רב ומכ"ש למטה בנבראים.

סיפור

הגמרא מספרת שבשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם, באה כת של מלאכי השרת ואמרה: ריבונו של עולם, "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו". כלומר, לא כדאי לברוא את האדם, כי הוא יביא איתו דעה עצמאית. הושיט הקדוש ברוך הוא אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם.

הקדוש ברוך הוא התגלה אליהם קצת יותר, נעשה קצת יותר נוכח, והם פשוט נשרפו. כלומר, הם התכללו בקדוש ברוך הוא. הם איבדו את הדעה העצמאית שלהם, נעשו חלק ממנו לגמרי, ואיבדו את הקיום שלהם. אם כך קורה למעלה, למלאכים, שאינם יכולים לשאת גילוי גדול כל כך, מה יקרה אצל

אבל יכולה להיות לי גם תגובה אחרת, התגובה של יצחק. אני שם לב לעצמי ואומר: ברגע שאצא מן הדלת, ברגע שאפסיק להיות בהתוועדות, איך אני נראה? עץ יבש, אדמה יבשה, אין בי שום חיות. אני באמת יכול להאיר החוצה? ואם תאמר לי שכן, כמו שמקובל בחב"ד, שמי שיודע אל"ף ילמד אל"ף ומי שיודע בי"ת ילמד בי"ת, אני עדיין לא רוצה להישאר במקום החסר הזה. אני רוצה להרגיש נובע. אני רוצה לקחת את החוויה של ההתוועדות ולהפוך אותה לחלק מן החיים שלי. אני מצפה שגם החלקים הנמוכים שלי יהיו מחוברים לקדוש ברוך הוא, שגם המשפחה שלי תהיה מחוברת לקדוש ברוך הוא, ושאני בעצמי אחווה את אותה חוויה. שלא אצטרך ללכת למשפיע כדי שיגיד לי דברי תורה, ושאהיה מסוגל להרגיש את הנוכחות האלקית בקרבי, עד שאני בעצמי אהיה מעיין של מים חיים.

סיפור

הבעל שם טוב כתב לגיסו, רבי גרשון מקיטוב, את האיגרת המפורסמת שבה הוא מתאר עליית נשמה שעשה להיכלו של המשיח. הוא שאל את המשיח: "אימתי קאתי מר?", מתי יבוא אדוני. והמשיח ענה לו: "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", כשהתורה שאתה מלמד תתפשט החוצה בכל העולם. בחסידות מסבירים שהכוונה אינה רק שהמים של המעיין של הבעל שם טוב יתפשטו החוצה. הכוונה היא שכל אחד ואחד יהיה בעצמו מעיין, כמו הבעל שם טוב. ויש חלום יפה שמספרים בשם רבי אלימלך: הוא ראה בחלום להבה של אש שמתנוצצת, וכל ניצוץ בה הוא בעל שם טוב קטן, שישים ריבוא בעלי שם טוב שבוערים בתוך האש.

זו המטרה: שכל אחד ואחד מעם ישראל יהיה בעצמו בעל שם טוב, יהיה בעצמו מעיין. וכשאני מתעורר מן החלום המתוק של ההתוועדות, ומקבל מודעות לעצמי, אני יכול ללכת ולומר: עם מה שיש לי אני הולך להשפיע. ותכף נראה שגם אברהם חפר בארות. ואני יכול גם לומר: רגע, אני רוצה לנבוע מעצמי. לחפור בתוכי, בתוך האדמה היבשה שלי, עד שהמים ינבעו מתוכי ותהיה כאן באר. זו העבודה של יצחק, הפוכה במידה רבה מן העבודה של אברהם.

הבארות של אברהם והבארות של יצחק

והנה הגם שאברהם היה ג"כ חופר בארות אבל כתיב ויסתמום פלשתים כו' ויצחק חפר אותן וקרא להם שמות כשמת אשר קרא להן אביו הראשון מלא והשני חסר לפי שע"י חפירה דיצחק לא נפסק עוד נביעתם ונמשכים ונובעים הששה מדות שהן בחי' וי"ו ע"כ הוא שמות מלא בוי"ו. אבל שמת דאברהם חסר וי"ו לפי שסתמום פלשתים ויש לחיצונים יניקה מהם.

כמו שהזכרנו, לומר שרק יצחק חפר בארות ואברהם לא חפר אינו תיאור מדויק. יצחק חפר מחדש את הבארות שאברהם חפר. אנחנו צריכים להבין מה זה אומר שאברהם חפר בארות, ומה ההבדל בין הבארות שלו לבארות של יצחק. כתוב "ויקרא להן שמות", "שמות" מלא בוי"ו, וי"כשמת אשר קרא להן אביו", "שמת" חסר וי"ו. אצל יצחק השמות מלאים, ואצל אברהם הם חסרים.

גם מי שרוצה לעשות "מעשי אברהם" חייב לחפור בתוכו

נחזור למשל ההתוועדות. כשאני מתעורר מן החלום של ההתוועדות השמחה ואומר לעצמי: מה אני עושה עם זה, ומה התפקיד שלי כאן, אמרנו שיש לי שתי אפשרויות: להיות אברהם וללכת להפיץ את התורה הלאה, או להיות יצחק ולחפור בתוכי עד שאהיה מעיין. אבל גם כשאני רוצה ללכת ולהפיץ

מיהב הוא בחי' השתלשלות מאין ליש כו'. אבל עבודת האדם הוא ההיפוך והוא להיות בטול היש לאין והוא בחי' יצחק צחוק ותענוג גדול כו':

אנחנו צוחקים כשקורה משהו שאינו כסדר, או שאנחנו לא יכולים להכיל אותו.

מה מצחיק בסיפור הזה? ובכלל, מה פירוש לצחוק, ומתי צוחקים? אנחנו צוחקים כשקורה משהו שאינו כסדר, או שאנחנו לא יכולים להכיל אותו. לכן יש לפעמים גם צחוק של מבוכה: כשאני בסיטואציה שאני לא יודע איך להכיל, אני עלול לצחוק. וכשאני רואה משהו שפועל בצורה משונה, שלא נתפסת, אני צוחק. הצחוק הוא הדרך שלי להתמודד עם דבר שאינו רגיל, וצחוק של שמחה הוא תגובה לדבר שאינו רגיל כשהוא לטובה. הבכי, לעומת זאת, הוא הרבה פעמים על דברים לא טובים, אם כי יש גם בכי של שמחה. הצחוק והבכי הם שניהם דרכים שלנו להתמודד עם דברים שגדולים עלינו.

עיקר הצחוק מגיע מכך שקורה כאן תהליך הפוך. "מיהב", הנתינה מלמעלה, היא סדר ההשתלשלות מאין ליש. הקדוש ברוך הוא ברא עולם כדי להתגלות בתוכו, ופתאום העולם כביכול מפתיע את הקדוש ברוך הוא: הוא הופך את הכיוון, ומבטל את היש לאין, וזה בדיוק מה שהקדוש ברוך הוא רצה. ולמה זה מצחיק כל כך ואינו כסדר? אדמו"ר הזקן יסביר בהמשך שזה דבר שיכול לקרות רק בעבודת התחתונים. הקדוש ברוך הוא כביכול אינו יכול לעשות זאת לבד. הוא תלוי בנו כדי שזה ייעשה. ולכן משעשע כל כך שאנחנו מצליחים לעשות דבר שהקדוש ברוך הוא בעצמו כביכול אינו יכול לעשות, ומזה מגיע עיקר התענוג.

עד כאן האות הראשונה של המאמר. בה מתבאר בעיקר ההבדל בין עבודת אברהם, להמשיך מלמעלה למטה ולהאיר את האור של ה' לכל מי שאפשר, ובין עבודת יצחק, לחשוף בתוכי את האור של הקדוש ברוך הוא באופן שלא יהיה עוד למעלה ולמטה, והכל יהיה בשווה.

"אשר אהבת את יצחק": הטבע לאהוב את ההפך

והנה כתיב באברהם קח נא את בנך כו' אשר אהבת את יצחק כו'. כי ידוע הטבע לאהוב ההיפוך כדכתיב מים קרים על נפש עיפה. וכמו"כ להיפוך מי שקר לו מאד רוצה למים חמים.

ההסבר שאברהם ויצחק הם שני הפכים מעורר קושיה: איך יכול להיות שאברהם אוהב כל כך את יצחק, אם יצחק הפוך ממנו בדיוק? אבל זה הטבע שלנו: כשקר לי אני רוצה חום, וכשחם לי אני רוצה קור. בכל פעם שאני הולך לצד אחד בצורה חזקה, אני מרגיש צורך ורצון להתאזן ולקחת גם את הצד השני.

ולכן אברהם שמדתו המשכה מלמעלה למטה אוהב ג"כ ההיפוך בחי' יצחק מלמטה למעלה.

ואצל אברהם ויצחק יש בזה יותר מכך. הפנימיות של מה שאברהם רוצה מתגלמת ביצחק. אם אני רוצה שהאור של ה' יתגלה עד למטה, זה בדיוק מה שיצחק עושה, ובמובן מסוים הוא עושה זאת טוב יותר מאברהם. כמו שהסברנו, הבארות של יצחק אינן נסתמות, והבארות של אברהם נסתמות כשהוא הולך. לכן אברהם אוהב מאוד את הרעיון שיצחק יצליח בתפקידו ויהפוך את כל העולם לגילוי אלקות.

הלאה, אני צריך לחפור קצת בתוכי. אם אין לי שום דבר לומר, או שאני רק חוזר כמו תוכי על מה ששמעתי מן המשפיע, בלי להרגיש שייכות לזה בתוכי, זה לא יעבוד. לא אוכל באמת להיות משפיע ולא אוכל לעשות את המעשים של אברהם. לכן גם אברהם חייב לחפור באר. גם מי שרוצה לעשות "מעשי אברהם" חייב לחפור בתוכו ולמצוא את הקשר שלו, את המים שנובעים מתוכו, את הבארות שלו, את הדרך שבה הוא יכול להשפיע. ההבדל הוא שאת הבארות של אברהם פלשתים יכולים לסתום אחרי שאברהם הולך משם, והבארות של יצחק הן בארות שהנביעה שלהן נמשכת לתמיד.

מי הם פלשתים

פלשתים הוא מלשון "מבוי מפולש", פתוח מצד לצד. במילים שלנו אפשר לומר שפלשתים הם אנשים חלולים, ריקים. הם אוהבים לצחוק, אוהבים ליצנות, ואין תוכן בתוך הצחוק שלהם. בספרים מדובר על פלשתים כקליפת הליצנות.

בהתוועדות יושבים, שותים לחיים, מדברים זה עם זה, ולפעמים גם צוחקים. ובתוך כל זה יש את ה"אברהם" שבעניין: המשפיע, האור, התורה שנאמרת, שמחברים את כל ההתנהלות השמחה והעליזה הזאת לקדושה. מה קורה כשאברהם קם והולך, ונשארים החבר'ה לבד סביב השולחן? או מה קורה לי כשאני מתעורר מן החלום ושם לב איפה אני? אם אני עדיין מחובר למשפיע, אני יכול לחזור ולהתחבר ולומר: העיקר כאן הוא שאני מקבל אור מן המשפיע. אבל אם המשפיע כבר לא כאן, או שאני לא מצליח להרגיש מחובר אליו, ובכל זאת אני עדיין רוצה מאוד להיות בתוך החוויה השמחה והנעימה, בא לי להיות בשמחה, בא לי לצחוק, בא לי להיות עם החברים, מה קורה? זה נעשה מושב לציס. הרצון שלי להמשיך את השמחה שנולדה מקדושה, כשאני כבר לא מרגיש את הקשר אל הקדושה, הופך את השמחה ואת הרגשות הטובות שהרגשתי קודם להוללות וליצנות. כשאני ממשיך את השמחה רק בשביל התחושה הטובה, בלי שתהיה קשורה למקור שלה, לקדוש ברוך הוא, זה נקרא שפלשתים סותמים את הבאר של אברהם. במקום להרגיש מקושר לקדוש ברוך הוא, כמו שהרגשתי כשהייתי מקושר למשפיע, אני מרגיש שאני סתם מחפש הרגשה טובה, מחפש שמחה, וזה מרוקן אותי.

אי אפשר לשחזר את החוויה הזאת, כי מה שעשה אותה אלקית, טובה ושמחה היה החיבור האמיתי לקדוש ברוך הוא.

אני חושב שכל אחד יכול להזדהות עם זה, ולמצוא בתוכו את המקום שבו השתתף פעם בשיעור תורה או בהתוועדות והרגיש מלא, ואחר כך ניסה לשחזר את החוויה, לשמוח שוב ולעורר שוב את הדברים הטובים שהיו, והחוויה הייתה ריקה. היא לא מילאה ולא שימחה. אי אפשר לשחזר את החוויה הזאת, כי מה שעשה אותה אלקית, טובה ושמחה היה החיבור האמיתי לקדוש ברוך הוא. אם אני לא מוצא בתוכי באמת את הכוח הזה, החוויה כשאשחזר אותה תהיה "ויסתמום פלשתים", חוויה חלולה של ריקנות ושל ליצנות.

אבל אם אני עובד בשיטת יצחק, המבט המרכזי שלי אינו "איך אמצא בתוכי מספיק מים כדי שאוכל להשפיע". אני ממשיך להתעקש ולחפור לעומק, עד שאני מוצא בתוכי את הנביעה שלי, את המקום שבו הקשר שלי לקדוש ברוך הוא עמוק כל כך שהוא לא ייפסק אף פעם. לא משנה אם המשפיע כאן או שהלך. אני כבר קשור עד העצם, ובכל התוועדות שאשב בה ארגיש את הקשר הזה לקדוש ברוך הוא, ארגיש איך זה בוער בתוכי ואיך זה עושה לי טוב. זו העבודה של יצחק: להתעקש ולחפור פנימה הרבה יותר. ולכן אצל יצחק השמות שהוא קורא לבארות הם שמות עם וי"ו.

פעמיים "אברהם אברהם", ויצחק שאין לו עצירה

ולכן באברהם כתיב ב"פ אברהם אברהם הא' הוא המשכה שיתהווה בחי' חו"ב דאצי' ואלקי אבותינו כנ"ל. והמשכה ב' בבי"ע. משא"כ יצחק בחי' מלמטה למעלה בחי' אין קץ ותכלית והכל ירוממוך סלה.

קודם הוא הסביר שיש "אלקינו" ויש "ואלקי אבותינו". נחזור למשל היזם, שמקל עלינו לדבר על זה במילים קרובות אלינו. יש ההחלטה הראשונה בכלל להיות יזם, וכנגדה ההחלטה הראשונה של הקדוש ברוך הוא להיות אלקים, ולא רק להיות אינסופי. בשלב השני הוא מחליט לברוא את "אברהם", להיות "אלקי אבותינו", כלומר לצייר את ההשפעה שלו בציור מסוים. כל זה עדיין קורה כביכול בתוך הקדוש ברוך הוא, במקום שבטל אליו לגמרי, ובמשל שלנו: בתוך הראש של היזם.

אחר כך יש ירידה לעולמות התחתונים, בריאה יצירה ועשייה. במשל שלנו זה השלב שבו אני כבר מתחיל לשתף אנשים אחרים בחלום שלי, בחזון שלי. אני כבר לא נשאר במקום שבו הכל בטל אליי, ואני צריך לפעול עם תודעה של אנשים אחרים, אנשים בעלי בחירה. כך גם אצל הקדוש ברוך הוא: כשהוא בורא את העולמות התחתונים, הוא יוצר תודעות נפרדות, בעלי בחירה, שהוא כביכול תלוי בהם עכשיו במה שיקרה. ההשפעה שלו עכשיו אינה רק לצייר עולם שבטל אליו. היא לברוא עולם שיש בו תודעה נפרדת. ולכן צריך פעמיים אברהם: פעם אחת אברהם כפי שהוא מצטייר בתוך עולם האצילות, המקום שבטל לגמרי לקדוש ברוך הוא, ופעם שנייה אברהם שמשפיע על תודעות נפרדות, על העולמות התחתונים.

יצחק, שעולה מלמטה למעלה, אין לו עצירה. הוא אינו צריך לעשות מהלך כפול. עצם התביעה שהלמטה יהיה כמו הלמעלה לגמרי מבטלת את כל המדרגות, ולכן אין צורך בפעמיים יצחק. אותו יצחק מבטל את כל המדרגות כולן, מלמטה ועד למעלה, "והכל ירוממוך סלה", ו"סלה" פירושו בלי הפסק. במונחים של חסידות נאמר הרבה פעמים שאור חוזר חוזר לקדמותו ממש. כשאני מאיר את הלמטה, או מאיר מלמטה, הקשר שנוצר בין הלמטה ללמעלה מגיע עד לעומק הפנימי ביותר, ואינו נעצר בדרך.

מיהב יהבי, משקל לא שקלי: מאין בא הצחוק

ומזה נתהווה עיקר הצחוק כי גמירי משמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי כו'

הביטוי הזה בא מסיפור בגמרא על רבי חנינא בן דוסא.

סיפור

רבי חנינא בן דוסא ואשתו סבלו עניות קשה, ואשתו ביקשה ממנו שיפתור את הבעיה. הוא התפלל, ושלחו לו מן השמים רגל של שולחן, רגל של זהב. אחר כך הראו לו בחלום שבעולם הבא כולם יושבים ליד שולחן של ארבע רגליים, והוא יושב ליד שולחן של שלוש רגליים. כשסיפר את זה לאשתו, היא אמרה שהיא מעדיפה לסבול, וביקשה שיתפלל שייקחו את הרגל בחזרה. הוא ביקש רחמים, ובאה יד ולקחה את רגל השולחן בחזרה. והגמרא אומרת: גדול הנס האחרון יותר מן הראשון, "דגמירי דמיהב יהבי, מישקל לא שקלי", כי למדנו שמן השמים נותנים, ואין לוקחים בחזרה.

לקרוא שם לבאר

נתבונן רגע גם במשל הזה. מה פירוש לקרוא שם לבאר? לקרוא שם לדבר הוא לייחס לו חשיבות, משמעות. יש ביטוי שאנחנו אומרים על ביטול: דבר בטל "אינו עולה בשם". אין אליו התייחסות נפרדת, והוא נכלל בתוך משהו אחר. במילים שלנו: אני לא סופר אותו, הוא לא נחשב בעיניי. לקרוא שם לבאר הוא ההפך: כשאני אומר חידוש בתורה, או הולך על משהו שאני מחובר אליו בקדושה ומפיץ אותו, ואני קורא לו שם, אני מחשיב אותו ומתייחס אליו. הוא חשוב בעיניי מספיק כדי ללכת ולומר אותו לאחרים.

אבל כשאני מרגיש אחר כך שדבר התורה הזה התרוקן, כשאני מנסה לחזור על דבר תורה שנאמר בהתוועדות ופתאום מרגיש שאין בו שום חיות, ואני לא באמת מחובר אליו, כשהמשפיע אמר אותו הוא היה מלא חיות, שמחה ואור, וכשאני אומר אותו הוא עלוב, זה נקרא שהבאר שלי נסתמה. איבדתי את השם שקראתי לה, את החשיבות שהייתה לה בעיניי, כי היא הייתה חשובה כשהרגשתי בה חיות. ואם אני מצליח להתחבר בעומק לקדושה, ממילא כשאני אומר דבר תורה, גם כשאני חוזר על דברי המשפיע וגם כשאני אומר מה שהקדוש ברוך הוא שלח לי, אני מרגיש בו המון חיות. אז השמות שלי הם שמות שמחזיקים מעמד, שמות שלא נפסקים.

הוי"ו: שש המידות שמאירות בבאר

מה פירוש שנמשכת בשמות וי"ו, ששש המידות מאירות בהם? שש המידות הן המידות של עולם האצילות, מה שנקרא פרצוף זעיר אנפין. נעצור להסביר בקצרה, ונזכיר שוב את משל היזם כדי לקרב את הדברים אלינו. עולם האצילות, במשל היזם, הוא הדמות שהיזם לובש בתוך תוכו כדי ללכת ולהשפיע. כשהוא מקבל את ההחלטה להקים מפעל, עסק או מוסד, הוא מצייר לעצמו בראש קודם כל מי הוא הולך להיות, וגם איך העסק הזה ייראה כולו. אחרי שיש לו ציור שלם, הוא מתחיל לדבר על זה עם אנשים, לפעול ולעשות בפועל.

אצל הקדוש ברוך הוא, להבדיל, החלק שבו הכל מצויר אצלו ובטל אליו לגמרי, מה שמקביל אצל היזם ל"הכל בראש", הוא עולם האצילות. ויש בו שני חלקים. יש האופן שבו הקדוש ברוך הוא מצייר את עצמו כאלקים שבורא: איך הוא הולך להשפיע בעולם, ואיך הוא הולך למדוד את ההשפעה שלו. אלה שש המידות, ולכן הן נקראות "מידות". ויש האופן שבו הוא מצייר אותנו בתוך העולם שלו, וזו המלכות, שנקראת גם שכינה וכנסת ישראל. כמו שכתוב בתניא, מלכות דאצילות היא הציור אצל הקדוש ברוך הוא של איך שאנחנו אמורים להיראות. ומלכות דאצילות היא שיורדת ובוראת את העולמות התחתונים, ששם כבר נוצרת מציאות נפרדת. במשל היזם זה השלב שבו הוא כבר מדבר עם אנשים אחרים, מגייס אותם למערכת שלו ובונה את המפעל. כל זה שייך לעולמות התחתונים, ובנפש שלו זה היה מה שקראנו המלכות של האצילות: האופן שבו הוא תפס איך האחרים אמורים להשתלב במיזם שלו.

כמובן, צריך לשים לב לפער העצום שבמשל. כשהקדוש ברוך הוא מצייר את הדברים, הוא גם בורא אותם. היזם לא ברא את האנשים האחרים. הוא רק מגייס אותם אל תוך המפעל שלו. ואף על פי כן, זו הדרך הקרובה ביותר אל השכל שלנו לצייר את העולמות העליונים האלה, שבאופן כללי אין לנו מגע איתם.

ועכשיו נחזור לבאר. הבאר עצמה היא דבר התורה, או החוויה הטובה שנתנה לי חיות, חוויה אלקית. השם של הבאר הוא המשקל שלה, עוצמת החיות שאני מקבל מן הבאר הזאת. כשהשם מלא בוי"ו, פירוש הדבר שבתוך הבאר, בתוך החיות שאני מקבל ממנה, נוכח כל הזמן המשפיע, או נוכחת החוויה

האלקית שחוויתי כשקיבלתי את הדברים במקורם. אני לא מרגיש שהחוויה הזאת התרוקנה, כמו שתיארנו קודם. שם בלי וי"ו פירושו שהחוויה הזאת כבר נעלמה. ממילא היא מפסיקה להיות משמעותית, ובעצם היא גם מפסיקה להיות חיות, והבאר מפסיקה לנבוע.

לכן ע"י חפירה דיצחק הוא שמות בוי"ו (ועמ"ש כה"ג ע"פ ששת ימים תאכל מצות כו' מלא וי"ו)

כשאני חופר בתוכי ומוצא את הקשר העמוק שלי לדברים שנאמרו, כשאני עמל עליהם, החיות שבהם נקנית לי, והיא ממשיכה להאיר גם אחרי זמן.

"כי אתה אבינו": יצחק לעתיד לבוא

ולע"ל כתיב כי אתה אבינו שעיקר הצחוק והשמחה יהיה מבחי' יצחק שהוא ממטה למעלה אשר בחי' זו אין קץ ותכלית כו' משא"כ (אברהם) בבחי' ממעלה למטה יש לה גבול המשכה למטה

אדמו"ר הזקן רומז כאן לגמרא במסכת שבת.

סיפור

רבי שמואל בר נחמני אמר בשם רבי יונתן, על הפסוק "כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו, אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך": לעתיד לבוא יאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אומר לפניו אברהם: ימחו על קדושת שמך. הולך הקדוש ברוך הוא ליעקב, ויעקב משיב כמותו: ימחו על קדושת שמך. ודווקא יצחק אומר לפני הקדוש ברוך הוא שהחטאים אינם נוראים כל כך, ואפשר לשאת אותם, והקדוש ברוך הוא שומע לו. מיד אומרים ישראל ליצחק: "כי אתה אבינו", אתה, יצחק, אבינו באמת. "כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו". ויצחק משיב להם: עד שאתם משבחים אותי, שבחו את הקדוש ברוך הוא. ובזה מסיים הפסוק: "אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך".

הדרשה הזאת מופיעה הרבה בחסידות, והיא אומרת שלעתיד לבוא האב העיקרי של עם ישראל, הענין העיקרי, יהיה דווקא יצחק: התביעה מלמטה למעלה, של גאולה שלמה. ההתנהלות של אברהם, שאומרת שצריך להאיר את האור מלמעלה למטה, היא התנהלות ששומרת כל הזמן על כך שיש למטה ויש למעלה. כמה שאני מאיר, תמיד נשאר הענין הזה שיש למטה, וצריך להאיר את הלמטה מן הלמעלה. לזה קורא אדמו"ר הזקן "יש לה גבול המשכה למטה". הכוונה אינה בהכרח לגבול של עד איפה ממשיכים, כי ההמשכה אינסופית. אני תמיד יכול ללכת ולהשפיע. יש גבול לאיכות ההמשכה. תמיד אני שומר על כך שיש למעלה ויש למטה, והדבר הזה אינו מתהפך.

אצל יצחק, לעומת זאת, אנחנו מוחקים את הלמעלה והלמטה. אנחנו תובעים "יפוצו מעיינותיך חוצה": שיהיו אור אלקי ומים חיים אלקיים בכל מקום ומקום. ואז אין עוד למעלה ולמטה. זו באמת המציאות של לעתיד לבוא, שבה אין עוד גלות, אין עוד ריחוק, ואין עוד מציאות שבה דבר אחד גבוה ודבר אחר נמוך, והקדוש ברוך הוא מאיר בכל בשווה. זו העבודה של יצחק. ולמה זה לעתיד לבוא ולא עכשיו? את זה יסביר אדמו"ר הזקן בהמשך.